

Aan die ander kant. Swart Afrikaanse skrywers in die Afrikaanse letterkunde.

Hein Willemse. Talatala-reeks 2. Pretoria: Protea Boekhuis. 2007. 245 pp. ISBN: 978-1-86919-168-9.

Aan die ander kant. Swart Afrikaanse skrywers in die Afrikaanse letterkunde deur Hein Willemse bring 'n aantal artikels saam wat die skrywer in die laat tagtigerjare gepubliseer het. Hulle word nou binne 'n omvattender raamwerk gesitueer. In die inleiding, samevatting en slot word hierdie oorkoepelende verband eksplisiet verduidelik. Soos die subtitel aandui word net swart Afrikaanse skrywers behandel. Vir Hein Willemse gaan dit nie om die noukeurige analyse van die individuele werk nie, selfs nie van die oeuvre van 'n bepaalde skrywer nie maar om die situering van die literêre werk binne en die interpretasie daarvan vanuit 'n breër maatskaplike perspektief. Die verhouding van die teks tot die sosiale, kulturele en politieke ruimte word ondersoek omdat dit hierdie konteks is wat sowel die vorm en die inhoud van die literêre werk as die beoordeling en waardering daarvan bepaal. Of nog wesener: selfs die bestaan van 'n literêre werk en die ontkieming van 'n skrywerskap word moontlik of onmoontlik gemaak deur maatskaplike faktore. Die ekonomiese en politieke ontmagtiging van die swart bevolkingsgroepe van Suid-Afrika het onvermydelik tot gevolg gehad dat hulle effektief uitgesluit is van deelname aan die kulturele lewe van die heersende klas. As die swart of bruin mense bowendien die taal van die oorheerser praat en skryf, dan is die vervreemding en marginalisering so moontlik nog groter. Willemse wil met sy boek: "... die onderliggende sosiaal-politieke belange en die onsigbare begrensing van die verhouding tussen swart Afrikaanse skrywers en die Afrikaanse letterkundige tradisie ontbloot. Hierdie skrywers skryf teen die omskrewe monoglottiese nasionalistiese en Afrikanersentriese konstruksie in" (61).

Willemse behandel uitsluitlik die posisie van die swart Afrikaanse skrywer in die Afrikaanse letterkunde. Met die gebruik van die aanduiding 'swart' in die ondertitel word die stelling wat die hooftitel poneer, bevestig en versterk. Die swart skrywer bevind hom aan die ander kant, en dus in 'n opposisionele verhouding tot die magsentrum wat in blanke, Afrikaner hande is. Die bepaling 'swart' wys nie in die eerste plek op 'n kleuronderskeid wat op velkleur gebaseer is nie maar op 'n ideologiese teenstelling: "... terwyl die teenhangende begrip *swart* juis tekenend is van die opposisie tot die heersende magstrukture. Politieke partye en filosofiese denkrigtings kry beslag op grond van die somatiese onderskeid. Die begrip *swart* is dus 'n kontemporêre diskursiewe skepping. Die etiket van subordinasie word omgekeer om verzet, opstand en verwerping van gesetelde heersersklas-kategorieë te beteken." (30). Teenoor die eksklusiewe betekenis wat vanuit Afrikaner nasionalistiese perspektief aan 'wit' of 'blank' geheg word, kry die term 'swart' 'n inklusiewe invulling: dit behels bruin en swart.

Hein Willemse ondersoek hoe die posisionering van Afrikaans vanuit 'n Afrikaner nasionalistiese raamwerk as 'n wit taal, literatuur en kultuur die werk van die bruin en swart Afrikaanse skrywers beïnvloed. Ook nou hanteer Willemse 'n inklusiewe maatstaf: letterkunde is vir hom nie net die werk met 'n hoë literêre-estetiese waarde nie maar ook Piet Uithalder se sogenaamde 'straatpraatjies' wat in die eerste kwart van die twintigste eeu in die *A.P.O.* verskyn het of die populêre vervolgsêre *Angela se verhaal* van Melvin Whitebooi wat in 1980 in *Die Burger Ekstra* gepubliseer is, maak deel daarvan uit. Tewens kry die werk wat bruin skrywers in eie beheer uitgegee het of wat by klein uitgewerytjies die lig gesien het, sy aandag. Dat die stem van die bruin en swart skrywer juis via hierdie marginale literêre genres beluister moet word en dat sy werk by privaat uitgewerye gepubliseer en via informe-

le kanale versprei moet word, gee al klaar 'n aanduiding van sy amper totale uitsluiting uit die dominante kultuursfeer.

Hein Willemsse bied nie 'n ensiklopediese of historiese oorsig van die literatuur van die swart Afrikaanse skrywers nie. Hy fokus net op 'n paar skrywers en hulle werke. Die skrywers word telkens anders benader, hoewel die uitgangspunt steeds dieselfde is. In die geval van Piet Uithalder is Willemsse se vertrekpunt die totale werk, in die hoofstuk "Die skrille sonbesies" is sy benadering eerder tematies; soms fokus hy op enkele werke of selfs op een werk soos in sy bespreking van Paul Roubaix of van Melvin Whitebooi. Wat konstant bly is die perspektief waaruit die werk of werke gelees en geïnterpreteer word, naamlik in hul verhouding tot die wit magsentrum.

Nie altyd is die werk van die swart skrywer 'n uiting van protes of verset teen die politieke en kulturele dominansie van die blanke maghebbers nie, intendeel. Partykeer poog die swart en bruin skrywer om aansluiting te soek by en daardeur toegang te kry tot die literêre hoofstroom. Dit is die geval met Paul Roubaix. In sy dramas is die problematiek van leierskap 'n terugkerende gegewe. Roubaix situeer party van sy dramas op 'n bo-temporele en bo-ruimtelike vlak, m.a.w. hy 'ontliggaam' hulle, om op hierdie manier hul universaliteit te beklemtoon. Dit doen hy om aan die spesifieke eise wat in sy tyd aan die Afrikaanse literêre werk gestel word, naamlik om van die lokale realisme weg te beweeg en na literêre meesterwerke met 'n ewigheidswaarde te strewe, te voldoen. Hierdie tipe drama word deur Willemsse gesien as 'n aanpassing aan die literêre eise van die dominante groep.

Hein Willemsse argumenteer sy standpunt baie oortuigend. 'n Vergelyking met die dramas en hoorspele wat N.P. van Wyk Louw oor die problematiek van leierskap geskryf het soos *Germanicus*, *Dagboek van 'n soldaat* en *Die held* sou hier tog ekstra verhelderend kon wees. Vir Roubaix is die ideale oplossing vir

die konflik waarmee die leier gekonfronteer word Christelike barmhartigheid en broederdiens. Dis 'n keuse vir naasteliefde en die erkenning van die gelykheid van mense. In 'n land waar velkleur 'n persoon se maatskaplike posisie bepaal het, is die implikasies van hierdie keuse oorduidelik. Wys Roubaix nie hier op die uiterste implikasie van 'n Christelike leefwyse nie, soos ook Adam Small en A.H.M. Scholtz dit doen in hulle werke? Dalk is die dramas van Roubaix in hul finale konsekwensies tog minder akkommoderend as wat Willemsse wil erken.

Ook *Johannie giet die beeld* van Arthur Fula en *Angela se verhaal* van Melvin Whitebooi word as werke wat die bestaande hiërargiese verhoudings respekteer geïnterpreteer. Oor *Johannie giet die beeld* is die konklusie dat die roman "... binne die paradigmitiese grense van die "Jim-comes-to-Jo'burg" subgenre bly en selfs terugval op die behoudende en onkritiese aspekte daarvan" (133). Fula se werk as tolk by die landdroshof in Johannesburg sou dit vir hom onmoontlik gemaak het om 'n kritieser houding aan te neem. Tog gee Willemsse aan dat "... die uiteindelijke versweë versugting in *Johannie giet die beeld* 'n gemoedlike saambestaan tussen swart en wit mense" (131) is. In die roman is daar 'n duidelike besef dat die swart mense nie hul regmatige plek in die maatskappy inneem nie. Daar is die vaste vertrouwe dat die Christelike geloof op die ou end ten gunste van die swart mense sal werk. Die lot van die mens is immers in die hande van God. *Johannie giet die beeld* is inderdaad 'n ambivalente roman. 'n Vergelyking met ander werke soos S.V. Petersen se *As die son ondergaan* en die paternalistiese *Cry, the Beloved Country* van Alan Paton sou baie insiggewend kon wees. Melvin Whitebooi se *Angela se verhaal* word oor dieselfde kam as Fula se roman geskeer: "Die waardes wat dus in die koerantverhaal vooropstaan, is dié wat nou verband hou met die totale verdedigingstrategie van die tagtigerjare. Die diskoers van die tagtiger-

jare konstrueer 'n realiteitsbeeld wat konformeer tot die heersende politieke klimaat, politiek-behoudend is en nie die status quo uitdaag nie" (153). Dat die skrywer 'n joernalis by *Die Burger* is en sy vervolghverhaal in *Die Burger ekstra* verskyn, verklaar die gebrek aan strydvaardigheid in die verhaal. Dat die hoofkarakters van die storie 'n liefdesverhouding oor die kleurgrens heen het, word deur Willemse dalk te sterk gerelativeer. Ander skrywers het natuurlik wel geïnteresteer en gerebelleer. Dis die geval met Piet Uithalder in sy rubriek 'Straatpraatjies' en met 'n aantal digters wat in die tagtigerjare gepubliseer het en wie se poësie deur 'n onsimpatiserende blanke uitgewer as 'sonbesie-poësie' bestempel is. In die hoofstuk "Die skrilte sonbesies" gaan Willemse o.a. in op die gebruik van Kaaps, wat vir hom baie problematies is, omdat die swart skrywer hierdeur erken dat hy deel uitmaak van 'n minderwaardige groep. Die gebruik van Kaaps bevestig die stereotiepe voorstelling van die bruin mense in die ouer Afrikaanse literatuur in plaas van om dit te deurbreek. Kaaps is vir Willemse "die uitstaande teken vir laeklassprekers van Afrikaans en uigeslotenheid" (174). Daarbenewens "... roep die konsentrasie op Kaaps, as 'n afsonderlike taal (en letterkundige vorm) die skepping van 'n gewaande kleurling-etnosentrisme voor die oog" (174). Willemse se afwysing van Kaaps word deur Peter Snyders in 'n gedig soos volg gepareer:

Ek is siëker Die Bruinmense
 Die swart geleerdes –
 (dis nou die Kleurling
 in die blacks-, coloureds- en Indians-ding)
 sê
 as dji in Kaaps skryf
 stereotype dji die Kleurlinggroep
 wat, volgens hulle, nie bestaan nie
 oekie die Kaaps wat ons praat nie.

En as ek oor myself skryf
 vir wie stereotype ek dan? (*Tekens van die tye*, 54)

Peter Snyders draai die argument om. Hy is trots op Kaaps want Kaaps is mooi. Dis die taal van sy mense en 'n onvervreembare deel van hul lewe. Peter Snyders, Loit Sôls en ander swart digters se hantering van Kaaps staan myle ver verwyder van die tradisionele stereotipering van die bruin mense uit die verlede. Daarvoor is hierdie gedigte te gesofistikeerd en speel hulle, dikwels op 'n baie ironiese manier, in op die kontroverse rond die gebruik van Kaaps as 'n poëtiese taal. Die gebruik van Kaaps is vir hierdie digters juis 'n manier om "gesaghebbend hulle realiteit te definieer" (188) deur aansluiting te soek by hul gemeenskap. Juis hierdie sosiale dimensie, die betrokkenheid by die bruin gemeenskap, is 'n kenmerk van baie prosa en poësie van swart skrywers. Is die alternatief van Kinta Januarie in Kirby Van der Merwe se *Klapperhaar slaap nie stil nie* om haar bruin verlede af te lê dan 'n meer aanvaarbare opsie? Moet daar nie liewerster keusevryheid wees nie? Die gebruik van Kaaps sou juis gesien kon word as 'n subversiewe daad omdat dit die Afrikaanse literêre tradisie vir die swart skrywer se eie doeleindes kaap. En is per slot van rekening die kwaliteit van die literêre werk nie deurslaggewend nie?

In sy behandeling van die werk van swart Afrikaanse skrywers hanteer Willemse nie kwaliteitsargumente nie. Hy weier om die kwaliteit van die literêre werk in sy bespreking te betrek omdat 'n kwaliteitsoordeel aansluit by: "... die heerser-oorheerste diskoers: die heerser wat die oorheerste se ervaring wil definieer deur dit in te pas binne die hegemoneiese grense van literatuur en geletterdheid: ons kan slegs na jou luister as jy dit op ons voorwaardes doen, anders is dit ignoreerbaar" (199). Natuurlik kan enige literêre werk vanuit enige perspektief geanaliseer word. Dit hang maar net af van wat die navorser wil ondersoek en wat hy wil bewys. 'n Literêre-estetiese evaluasie, hoe relatief ook, werp 'n bepaalde lig op 'n teks as 'n literêre kunswerk. In die

gesprek oor letterkunde en literêre werke is dit tog nie 'n onbelangrike gegewe nie.

Maar dis nie Willemse se bekommernis nie. Hy argumenteer dat die swart skrywer gemarginaliseer is deur geslagte Afrikaner nasionalistiese kultuuraktiviste. Hy wil hierdie skrywers uit die vergeethoek haal en tewens wys op die invloed van die politiek-maatskaplike situasie op hul skryfwerk. Hy verdedig sy standpunte met baie oortuigende argumente en met volle oorgawe. Hierdie persoonlike betrokkenheid lei egter partykeer daartoe dat 'n eensydige beeld geskep word. Die prentjie is dikwels meer verwickeld en genuanseer as wat Willemse wil toegee. Vir 'n breër perspektief sou dit byvoorbeeld baie interessant wees om die werk van bruin skrywers wat in Engels skryf en die beoordeling daarvan te vergelyk met hul teenhangers in die Afrikaanse letterkunde.

Hein Willemse het voortreflik daarin geslaag om die marginale posisie van die swart Afrikaanse skrywers te belig. *Aan die ander kant* maak dit duidelik dat skryf en skrywerskap ten nouste verbonde is aan die maatskaplike en kulturele omgewing waarin die skrywer moet funksioneer. Die literêre produk is die resultaat van 'n saamspeel van faktore. Die beperkte aanwesigheid van die swart skrywer in die Afrikaanse letterkunde laat 'n blywende leemte. Die belang van die ondersoek van Hein Willemse is dat dit die aandag vestig op die wanbalans in die Afrikaanse literatuur en kritiek. Die verlede kan nie meer ongedaan gemaak word nie. Maar dis belangrik om daarvan kennis te neem om met meer insig die pad vorentoe te kan bepaal. Deur aan elke Afrikaanssprekende die moontlikheid te bied om volwaardig en ewewaardig deel te neem aan die volle lewe in Afrikaans word die kondisies geskep waarin Afrikaans kan oorlewe. "Vir solank as wat Afrikaans 'n kodewoord vir die Afrikaner (of dan ten minste Afrikanerbelange) bly en daar nie waaragtige pogings is om die taal in sy Suid-Afrikaanse diversiteit uit te bou

en te koester nie, sal die pogings om die merkbare agteruitgang van die taal op amptelike vlak te stuit minder suksesvol wees" (215) skryf Hein Willemse in sy slotbeskouing. *Aan die ander kant. Swart Afrikaanse skrywers in die Afrikaanse letterkunde* benader die Afrikaanse letterkunde vanuit die perspektief van die bruin skrywer. Dit maak die leser bewus van die impak van Afrikaner nasionalisme op die Afrikaanse letterkunde. Die boek is 'n noodsaaklike korrektief op 'n eensydige inkleuring van die Afrikaanse letterkunde.

Luc Renders

Limburgs Universitair Centrum

Diepenbeek, België

**The Sacred Door and other Stories.
Cameroon Folktales of the Beba.**

Makuchi. Athens, Ohio: Ohio University Press. 2008. 205 pp. ISBN: 978-0-89680-256-8.

In *The Sacred Door and Other Stories: Cameroon Folktales of the Beba*, Makuchi has collected thirty-three folktales of the Beba people. These stories are presented in English only. The book contains a foreword by well-known oral literature scholar, Isidore Okpewho and a preface by the author. In the foreword, Okpewho states that: "Tales like these need to be retold again and again, because the lessons they yield belong not merely to a long-forgotten historical or so-called primitive past but very much to the present times in which we live" (xi). The book therefore represents a sense of continuity between past and present. Although the tales may no longer be told in the same way that they were many years ago, the messages contained in the tales remain as relevant today as they did in the past.

The collection includes a variety of stories drawing on thematic repertoires such as greed, revenge and deception. In the title sto-